

Vene talupojad XVII sajandil. Gravüür A. Oleariuseraamatust

Tööd «**BORISS GODUNOVIGA**» alustas Modest Mussorgski 1868. a. septembris. Idee andis talle ajaloolane Vladimir Nikolski ühel õhtul, mis toimus Mihhail Glinka õe, Ludmilla Šestakova juures. Mussorgski, kelle fantaasia oli huvitavatele ideedele väga vastuvõtlik, läks sellest mõttest põlema ja veidi rohkem kui aasta pärast, 15. detsembril 1869. a., pani partituurile punkti. Libreto koostamisel oli heliloojale peamiseks nõuandjaks Vladimir Stassov.

Seda ooperit luues loobus Mussorgski oma tavalisest harjumusest valgustada sõpradele saadetud kirjades teose valmimiskäiku, vaielda iseendaga (ilmselt selleks, et oma kavatsustes lõpliku selguseni jõuda), juubeldada iga õnnestumise üle. Vastupidi kogu elu kestnud vajadusele töötada korraga mitme teose kallal, keskendus ta seekord täielikult ühele. Siin sai ta luua kõige erinevamat muusikat, valgustada üht ideed paljudest külgedest, kasutada täielikult oma loominguulisi võimeid.

«Boriss Godunovi» dramaturgiline kude oli tolle-aegse ooperi kohta harjumatult komplitseeritud. Siin on nii isiklik kui ka sotsiaalne poliitiline draama, nii rahva ja võimu vastastikused suhted, kui ka võimuhaldavate tugevate isiksuste omavaheline võitlus, nii objektiivne vaatlaja (Pimen) kui ka ajaloo tegija (Šuiski) tsaari vastasmängijatena.

Esiplaanil seisavad Borissi sisemine areng ja tema ründamise staadiumid. Ta seisab vastamisi rahva, bojaaride ja kirikuga. Tsaari positsioon on ebakindel, ta tunneb rahva vihkamist (Jurodivõi isegi keeldub tema eest palvetamast). Kui Puškinil rahvas on traagiliselt vaikiv, siis Mussorgski kujutab teda taltsutamatu jõuna, kes juubeldab oma tsaarile ja ta siis ära neab.

Bojaaride intriigides kerkib esile vürst Šuiski, kummaline segu julgusest, kavalusest, iseloomukindlusest ja alatusest. Šuiski pole mingi väike intrigaan, vaid tark ja tugev vastane, Borissile võrdne partner.

Suiski partii juures ei saa mööda minna Mussorgski erakordselt meisterlikust ooperikõne valdamisest. Kõikjal köidab tema oskus kujundada repliike, edasi anda mõttevarjundeid, vaheldada tooni intensiivsust.

Psühholoogilise arengu aluseks ooperis on tsarevitš Dimitri tapmine. Borissi kuritegu on jõud, mis vähehaaval tuleb ilmsiks õukondlaste sosinates, Pimeni vaiksetes mälestustes, Grigori unistustes, Vale-Dimitri edus, rahva rahutustes ja viib tsaariperikonna hukkamiseni. Selle mõtte pidev kasvamine erinevates sündmustes annabki ooperile iselaadse traagilise pinge.

Vale-Dimitri kohta kirjutas Puškin: «Dimitris on palju ühist Henri IV-ga. Nagu temagi on Dimitri vapper, suuremeelne ja hooplev, nagu temagi ükskõikne religiooni suhtes — mõlemad ütlevad end usust lahti poliitilistel kaalutlustel, mõlemad armastavad lõbustusi ja sõda, mõlemad köidavad teostumatud ideed, mõlemad langevad vandenõu ohvriks...» Siiski ei suuda Vale-Dimitri anda Borissile lõplikku hoopit. Lahendus tuleb hoopis eetilise jõu poolt Pimeni isikus. Mussorgski ei tahtnud kohut mõista Vale-Dimitri kaudu, kes oli sama võimuahne ja salakaval nagu Borisski. Pimeni rahulike žestide ja tegude taga on raudse tahtega mees. Ta kehastab endas südametunnistust, töökust, elutarkust, armastust ja tasakaalu. Või on, nagu ütleb Grigori enne kloostrist lahkumist: «Ikka sama alandlik ja ülev.»

*

«Boriss Godunovist» on valminud ja käibel mitu olulist erinevat redaktsiooni.

ALGNE REDAKTSIOON koosneb proloogist ja kolmest vaatusest. Kui M. Mussorgski ooperi selliselt imperaatorlike teatrite direktioonile esitas, lükati see üksmeelselt tagasi. Keeldumist põhjendati naispeaosalise puudumise ja koori liiga suure osaga. Mussorgskile oli keeldumine raskeks hoobiks, ta sol-

vus ja vahepeal isegi loobus soovist näha oma teost laval. V. Stassov ja teised «Võimsa rühma» liikmed aga käisid autorile niikaua peale, kuni ta nõustus ooperit põhjalikult ümber tegema. 1871. a. alustaski ta uuesti — kirjutas juurde nn. Poola vaatuse ja rahva ülestõusustseeni, tegi ümber 3., 4. ja 5. pildi. Valmis **PÕHIVARIANT** neljas vaatuses proloogiga. Sellegipoolest ei võetud «Boriss Godunovi» partituuri teatri direktiooni poolt kohe vastu ja ainult tänu Mussorgski sõprade jõupingutustele jõudis ooper lõpuks lavale. Esietendus toimus 27. jaanuaril 1874. a. Peterburi Maria teatris. Samal aastal ilmus trükist ka «Boriss Godunovi» esimene klaviir.

Pärast Mussorgski surma redigeeris **NIKOLAI RIMSKI-KORSAKOV** ooperit kahel korral, 1896. ja 1908. a. Ta jättis ära ja pehendas helikeele «barbaarsusi», mis näisid talle ebakultuursed ja tehniliselt ebatäiuslikud ning orkestreeris ooperi täielikult ümber.

1927. a. alustasid **BORISS ASSAFJEV** ja **PAVEL LAMM** uue redaktsiooni loomist, mis tegelikult tähendas «Boriss Godunovi» esialgse ilme taastamist. Kui Rimski-Korsakovi variant oli grandioosne, ülev, värvikas, siis Mussorgski oma oli tõelähedasem ja karmim, ta muusika vähem särav ja rohkem traagiline.

1928. a. ilmus Igor Glebovi* raamat «Mussorgski «Boriss Godunovi» taastades», kus ta põhjendab ooperi algsel kujul esitamise vajadust:

«Mida rohkem ooperi tegelased lähenevad tõelistele inimtüüpidele, keda Mussorgski ise võis näha, kuulda ja jälgida, seda individuaalsemalt ja reljeefsemalt kõlavad kõik nende intonatsioonid, seda rohkem erinevad nad üksteisest. Rimski-Korsakovi redaktsiooni põhiline puudujääk ja viga seisnes selles, et ühelt poolt ta ühtlustas intonatsioone/.../, teiselt poolt, lähtudes instrumentaalsest mõtlemisest ja

* B. Assafjevi varjunimi mitmetes trükitöödes

häältejuhtimisest, muutis kogu ooperi teiseks selles mõttes, et orkester hakkas temas mängima juhtivat ja domineerivat osa, mis Mussorgskile ei olnud omane».

*

«Estonia» teatril on «Boriss Godunovi» lavalettoimine ikka tähendanud erilist loominguulist õhkkonda.

Esimest korda võeti ooper siin kavasse 1930. a. Dirigeeris Raimund Kull, lavastas Dmitri Arbenin. Siis oli noorel «Estonial» kõigest 12 aastat regulaarseid ooperilavastusi seljataga, ja selle suurteose esitus unustamatu Aleksander Arderiga nimiosas tähistas teatri jõudmist uuele, kõrgemale suutlikkuse tasandile — eeskätt muusikalisest küljest. (Kolm aastat hiljem tõi R. Kull lavale R. Wagneri «Tristani ja Isolde»).

1952. a. võeti «Estonias» «Boriss Godunov» uuesti kavasse, sedapuhku Roman Matsovi dirigendi- ja Aleksandr Vineri lavastajatöona. R. Matsov võttis tookord kõikjal kasutusel olevale Nikolai Rimski-Korsakovi redaktsioonile abiks Dmitri Šostakovišši (1940-ndatel aastatel) tehtud orkestratsiooni. Sellega lähenes «Estonia» tookordne lavastus juba üksjagu originaalile, kuna Šostakovištš lähtus oma orkestratsioonis Mussorgski nn. põhivariandist, mõeldes XX sajandi professionaalina edasi — Mussorgski vaimus. 1952. a. lavastuse menu nii «Estonia» enda laval kui ka väljaspool vabariiki oli suuresti seotud Tiit Kuusikuga, kelle Boriss Godunov kujunes eesti muusikateatri üheks kõige suurejoonelisemaks ja esileküündivamaks osatäitmiseks.

Praeguse lavastusega jõuab ooper publiku ette kõige algsemal ja ehadamal kujul — esmakordselt Nõukogude Liidus. Teater suhtub sellesse ühtlasi kui mälestuslavastusse, sest 1981. a. täitub 100 aastat Modest Mussorgski, oma rahvast sügavalt mõistnud ja oma aega kaugelt edestanud vene helilooja surmast.

→ Opernlexikon pakub 1939/40

Vene bojaaride tüüpe

MÕNINGAID DAATUMEID VENEMAA AJALOOST:

- 1552 — sünnivad Boriss Godunov ja Vassili Šuiski
- 1584 — sureb Ivan Groznõi, troonile saab tema poeg Fjodor, kes oli abielus Borissi õe Irinaga
- 1591 — Uglitšis saab seletamatutel asjaoludel surma tsarevitš Dimitri, Ivan Groznõi poeg seitsmendast abielust
- 1598 — sureb lastetu tsaar Fjodor, ta abikaasa Irina loobub troonist, võimule tuleb Boriss Godunov
- 1601/1602 — kohutav ikaldus ja nälg Venemaal
- 1602 — munk Grigori Otrepjev põgeneb Venemaalt Leetu
- 1605 — sureb Boriss Godunov
— 13. aprillist 10. juunini saab troonil olla Borissi poeg Fjodor, siis ta tapetakse koos emaga ja õde Ksenja saadetakse kloostrisse.
— 21. juulil saab tsaariks Vale-Dimitri
- 1606 — Vale-Dimitri tapetakse, troonile saab Vassili Šuiski
- 1610 — Šuiski sunnitakse troonist loobuma, sellele pretendeerib Poola kuninga Zygmunt III poeg Wladyslaw. Šuiski viiakse pantvangina Poolasse
- 1612 — Šuiski sureb Poolas

BORISS GODUNOV
(Gravüürid Kreutzwaldi-nimelise raamatukogu
fondidest)

1602. a. jõudis Leetu Venemaalt ärakaranud munk **GRIGORI OTREPJEV**, kes kuulutas kõigile, et ta on tsareevitš Dimitri. Poola nägi Grigoris head käsilast Venemaale tungimisel ja andis oma vägesid.

VASSILI ŠUISKI oli üks esimesi bojaare, kes läks üle Vale-Dimitri poole. Tema astus esimesena ka tagasi, valmis surema. Kui Vale-Dimitri talle hukkamispaigas halastas, varanduse ning privileegid tagasi andis, asus Šuiski uut vandenõu looma.